

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-48>

УДК 811.111'25:62](045)

Цвик Н.П., Калита А.А.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

РОЛЬ КЛЮЧОВИХ СЛІВ У ФОРМУВАННІ ЦІЛІСНОСТІ ТА ЗВ'ЯЗНОСТІ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

Анотація. Стаття присвячена аналізу ролі, яку відіграють ключові слова при створенні смислової цілісності та зв'язності, а також композиційної будови при перекладі англомовних науково-технічних текстів. Науково-технічні тексти належать до царини наукової комунікації, учасники якої виконують когнітивні функції та орієнтуються на послідовне й динамічне нагромадження та відтворення інформації. Засобом реалізації цих функцій та одиницею наукової комунікації слугує одиничний акт повідомлення, яким і можна вважати науково-технічний текст. У статті розглянуто та проаналізовано ключові слова, які є основними способами відтворення цілісності та зв'язності в англомовних науково-технічних текстах інженерного дискурсу на прикладі тексту Missing Manual.

Ключові слова: когезія, когерентність, науково-технічна література, інженерний дискурс, ключові слова, композиція тексту.

Tsvyk Nataliia, Kalyta Alla

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

CATEGORIES OF INTEGRITY AND CONNECTIVITY AS THE MAIN FEATURES OF ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS

Summary. Scientific and technical texts belong to the academic style, used in the fields of scientific activity, scientific and technological progress of society and education. The main purpose of this style is systematization of knowledge, announcement of research results, proofing of theories, hypothesis substantiation, classifications, explanation of phenomena, presentation of material, knowledge of the world, presentation of scientific data to the society. Characteristic features of scientific and technical style: informative, logical, precise and objective, as well as clarity. The main features of the text are connectivity and integrity. The integrity of the text, which in modern linguistics is called "coherence", consists in the unity of its theme, includes semantic-pragmatic (including thematic and functional) aspects of the connection of discourse and finds its local expression through the means of internal organization of the text, or cohesion. Cohesion is a typical, though not obligatory, feature of a coherent text and is formed by a number of structural and lexico-semantic tools that can be used in a wide variety of combinations. The connectivity of the text is a phenomenon not only semantic. It manifests itself simultaneously in the form of structural, semantic and communicative integrity, which correlate with each other as a form, meaning and function. Global cohesion (it leads to meaningful integrity of the text) is revealed through keywords that thematically and conceptually combine the text and its fragments. The cohesiveness of text (cohesion) is revealed through external structural indicators, through the formal dependence of the components of the text. The integrity of the text is manifested in thematic, conceptual, modal connection. Thus, the concept of the integrity of the text leads to its content and communicative organization, and the concept of connectedness to the form, the structural organization.

Keywords: cohesion, coherence, scientific-and-technical literature, engineering discourse, semantic integrity, text composition.

Постановка проблеми. У статті проблема виокремлення ключових слів розглядається на матеріалі «Missing Manual» – тексту гібридного жанру інженерного дискурсу, інструкції з експлуатації програмного забезпечення, гаджетів, інтернет-ресурсів, що не додається до стандартної інструкції [1, с. 55].

У контексті проблеми виокремлення ключових слів зазначимо те, що текст «Missing Manual» характеризується поліадресатністю, оскільки призначений для всіх категорій користувачів – фахівців і неспеціалістів з різним рівнем освіти і різними компетенціями. Щодо області застосування «Missing Manual» поділяється на: «Missing Manual» для програмного забезпечення, «Missing Manual» для гаджетів, «Missing Manual» для інтернет-ресурсів. Саме різновид «Missing Manual» для гаджетів («iPhone: The Missing Manual») і буде об'єктом аналізу в цій статті.

Практичне значення статті визначається тим, що отримані результати можуть бути використані в курсі стилістики англійської мови, теоретичної граматики, перекладознавстві та теоретичному і практичному курсах перекладу англомовної науково-технічної літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-технічний дискурс є тим фундаментом, завдяки якому здійснюється комунікація в різних сферах професійного спілкування. Реалізації категорії цілісності та зв'язності в науково-технічному дискурсі присвячена велика кількість робіт таких вчених, як О. Вербицька, І. Кардович, М. Котюрова, О. Станіслав та багато інших. Однак через зміну жанрової картини в інженерному дискурсі у зв'язку зі стрімким розвитком прогресу у сфері інформаційних технологій та необхідністю детального опису нових жанрових різновидів, у тому числі й гібридних, і їх прототипів на лінгвальному та позалінгваль-

ному рівнях вивчення способів формування цілісності та зв'язності науково-технічних текстів стануть **актуальність** подальших досліджень у галузі лінгвістики тексту.

Мета статті. Мета цієї роботи полягає в аналізі ключових слів, як одних з основних способів відтворення зв'язності при перекладі англomовних науково-технічних текстів інженерного дискурсу на прикладі тексту Missing Manual. **Предметом** дослідження виступають ключові слова, які слугують засобом вираження цілісності і зв'язності композиційної будови англomовних науково-технічних текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Композиційно текст «iPhone: The Missing Manual» складається зі вступу, відомостей про авторів, чотирьох розділів, які містять 13 підрозділів, додатку, що складається із двох частин, й алфавітного покажчика. Сегментацію тексту «iPhone: The Missing Manual» можна також проводити через установлення відповідності між певним фрагментом типового змісту і реалізованими цим фрагментом функціями у структурі цілого тексту, тобто через виокремлення комунікативних блоків [2, с. 18]. Прагматична спрямованість тексту «iPhone: The Missing Manual» визначається необхідністю надати покроковий опис та інструкції до кожної функції айфона (iPhone), тобто телефону з безліччю додатків, що працює від батареїки і виробленою компанією «Apple», у тому числі й ті функції, опис яких зрозумілий лише професіоналу.

Узагальнюючи відомі в сучасній науці підходи до дослідження ключових слів, І.К. Кардович констатує, що ключові слова є контекстно залежними і мають низку ознак: вони не мають чітко встановлених меж: не можна однозначно стверджувати, скільки ключових слів повинно бути у тексті [5, с. 11].

Ключові слова, зазвичай, не є найчастотнішими словами в мові, водночас їхня частота в тексті, на думку Ю.М. Лотмана, здебільшого вище їхньої лінгвістичної ймовірності [4, с. 82]. Виокремлення ключових слів у тексті визначається як правило індивідуальним когнітивним простором реципієнта.

Сприйняття тексту розглядається багатьма вченими як психологічний процес (див., напр., [6, с. 76]). Його результатом стає зміст тексту в широкому сенсі. Дослідники, розглядаючи процес сприйняття тексту, вказують на важливість попереднього досвіду реципієнта, або на особливості індивідуального когнітивного простору [3, с. 39]. Під час інтерпретації тексту інструкції саме попередній досвід реципієнта відіграє важливу роль. Так, фахівець з вищою технічною освітою має достатній запас спеціальних знань у сфері установки, експлуатації та обслуговування приладів, тоді як фахівець з вищою гуманітарною освітою таких знань і досвіду, зазвичай, не має і при визначенні ключових слів спирається на базові знання та уявлення, якими він володіє. Однак, відмінності в загальному фонді знань комунікантів не заважають їм адекватно інтерпретувати текст інструкції, використовуючи при цьому різні засоби [7, с. 57].

Нами були виокремлені частотні у «iPhone: The Missing Manual» слова. Їх можна розподілити за такими тематичними групами:

1. *«Інтернет»*: computer, apple, mail, program, search, google, icons, scroll, network, Wifi, app, home, 3gs, settings, feature, drag.

2. *«Комп'ютер»*: screen, button, computer, program, syncing, network, software, button, wifi, icons, information, app, scroll, press, set, search, drag.

3. *«Гаджету»*: iphone, screen, button, itunes, home, apple, mail, photos, program, text, icon, ipod, set, search, syncing, tapping, 3gs, settings, feature, google, software, button, wifi, battery, drag, information, app, map, Bluetooth, details, sound, voice, press, audio.

Як бачимо, межі між наведеними групами слів розмиті; одиниці, що містяться в різних групах, взаємодіють одна з одною і перетинаються, оскільки Інтернет, будучи всевітньою системою об'єднаних комп'ютерних мереж для зберігання і передачі інформації, не існує без комп'ютера, а функціонування сучасних гаджетів – мультимедійних пристроїв – безпосередньо залежить від Інтернету. Однак, як ми вже відзначали вище, частотні слова не завжди є ключовими, оскільки вони не завжди передають основну ідею, зміст тексту. Для того щоб установити, які лексеми мають статус ключових, охарактеризуємо їхні можливості вербалізувати концепти в «iPhone: The Missing Manual».

У досліджуваному тексті репрезентуються концепти Gadget (Пристрій), Communication (Комунікація), User (Користувач) та Manual (Інструкція), що встановлено нами на основі опрацьованої інформації, наведеної у вступі (Introduction) до тексту «iPhone: The Missing Manual»: «The iPhone, of course, is not just a phone. It's an iPod too», «...And it's the best Internet terminal», «It's a computer...» [9, с. 54]. (iPhone – це не тільки телефон, це айпод, інтернет – планшет, комп'ютер і комунікатор). Таким чином, виходячи з визначення, iPhone – це гаджет, у якому закладена функція комунікації, він призначений для користувачів. «The Missing Manual» є інструкцією «Manual» (концепт), для користувача «User» (концепт). У цій інструкції описано пристрій «Gadget» (концепт), а саме айфон [там само, с. 58].

Концепт Communication (Комунікація) відображає одночасно уявлення про функції як про одну з ознак айфона. Розглянемо, як представлений в тексті «iPhone: The Missing Manual» концепт Gadget. «Thesaurus Merriam Webster Dictionary» дає таке трактування терміна «gadget»: «often small mechanical or electronic device with a practical use but often thought of as a novelty» [8, с. 79] (механічний або електронний пристрій, який використовується у практичних цілях і являє собою новинку).

«Gadget» – це родовий термін, що має більш високий ступінь узагальнення порівняно з його видовими явищами і виступає у якості імені концепту. Концепт Gadget у тексті «iPhone: The Missing Manual» репрезентується за допомогою лексем account, app, apple, battery, Bluetooth, call, camera, computer, contact, email, google, icon, internet, ipod, itunes, keyboard, mac, mail, menu, message, music, network, online, options, phone, photo, program, screen, setting, songs, sync, video, web, wifi, youtube, які стають ключовими словами для цілого тексту, тобто тексту, що об'єднує всі його композиційні частини (вступ, відомості про авторів і т. ін.).

Більшість лексем, що виражають ознаки ядра, навколоядерної зони і периферії концепту Gadget, є термінами (*itunes, email, computer, account, apple, mac, keyboard, internet, ipod, online, Bluetooth, wifi, google, youtube, cookies, yahoo, software*). Вони дозволяють однозначно передати зміст повідомлення і визначають функціонально-стильовий статус тексту.

Для уявлення розпорядчої інформації в Missing Manual основним сполучним засобом виступає синтаксичний паралелізм [7, с. 45].

Використання паралельних конструкцій в Missing Manual:

– сприяє реалізації прагматичної настанови на вплив;

– виступає одним із способів вираження і розпізнавання реми;

– є основним сполучним засобом для подання розпорядчої інформації.

Прагматична настанова на вплив у Missing Manual реалізується шляхом використання конструкцій із синтаксичним паралелізмом для надання розпорядчої інформації щодо:

1) виявлення та усунення несправностей у роботі гаджета, програмного забезпечення або інтернет ресурсу, наприклад:

Reset: Six Degrees of Desperation. One of these six resetting techniques usually clears things right up. Force-quit the program. Turn the phone off and on again. Force-restart the phone. Reset the phone's settings. Relax. Erase the whole phone. Restore the phone [9, с. 374–375]. (Скидання: «Шість градусів відчаю». Один із цих шести методів скидання, як правило, все владнає. Примусово закрийте програму. Вимкніть і знову ввімкніть телефон. Примусово перезавантажте телефон. Скиньте настройки телефону. Розслабтесь. Зітріть все з телефону. Відновіть телефон).

Press + R. That's the keyboard shortcut for the Run command, whose dialogue box now opens. Type the program file's name in the Open box. If you've typed the name before, just type a couple of letters; Windows fills in the rest of the name automatically. Press enter. Windows opens the requested program instantly [9, с. 57]. (Press + R. Це комбінація клавіш для команди «Run», діалогове вікно якого тепер відкривається. Введіть ім'я файлу програми у вікні «Відкрити». Якщо ви раніше ввели ім'я, просто введіть пару букв; Windows автоматично заповнює решту імен. Натисніть «Enter». Windows миттєво відкриває запитовану програму).

2) робота з додатком або функцією: *Folders. As you'll quickly discover, the All Programs list does not list just programs. It also houses a number of folders. Software-company folders Some of them bear the names of software you've installed; you might see a folder called, for example, Power Soft or Logitech. These generally contain programs, uninstallers, instruction manuals, and other related junk ... Program-group folders. Another set of folders is designed to trim down the Programs menu by consolidating related programs, like Games, Accessories, and Maintenance...* [9, с. 30–31]. (Папки. Як ви швидко дізнаєтесь, в «AllPrograms» немає лише програм. Тут також розміщено ряд папок. Папки програмного забезпечення деяких компаній носять назви встановленого програмного забезпечення; ви можете побачити папку, яка називається, наприклад, Power

Soft або Logitech. Вони, як правило, містять програми, деінсталювальники, посібники з інструкціями та інші пов'язані з ними непотрібні папки... Папки групи програм. Інший набір папок призначений для обрізки програмного меню шляхом консолідації відповідних програм, таких як ігри, аксесуари та обслуговування).

3) установа гаджета: *Here's what it does: It turns the iPad off and on. To turn your iPad off completely – so that it gobbles no power at all - press and hold down this button until you see an on-screen arrow asking you to confirm your request. Touch the arrow with your finger and slide it along the screen from left to right. If you're not going to use your iPad for a few days, this total shutdown is the way to conserve as much battery life as possible. It puts the iPad to sleep and wakes it up. Tap the button briefly to turn off the iPad's screen and put it in power-saving Sleep (standby) mode. To wake the iPad from its power nap, quickly press the button again ...* [9, с. 4] (Ось, що вона робить: Вмикає і вимикає Айпад. Щоб повністю вимкнути Айпад – щоб він взагалі не споживав енергії – натисніть і утримуйте кнопку до тих пір, поки на екрані ви не побачите стрілку, щоб підтвердити ваш запит. Натисніть на стрілочку пальцем і проведіть пальцем по екрану зліва направо. Якщо Ви не збираєтесь використовувати Айпад протягом декількох днів, використовуйте повне вимкнення – це спосіб зберегти ємність батареї на тривалий термін, що змушує Айпад працювати у сплячому режимі і «будить» його. Швидко натисніть на клавішу «Вимкнути» екран Айпад і встановіть на Айпаді функцію «Режим очікування»);

4) установа програмного забезпечення: *Performing an Update Installation Here's how you upgrade your existing version of Windows to full Vista status. (If you prefer to perform a clean install, skip these instructions.) Start your computer. Insert the Windows Vista DVD into the drive. The Setup program generally opens automatically (Figure A-2, top). If it does not, open My Computer, double-click the DVD-ROM icon, and double -click the Setup.exe program in the DVD's root folder Click Install Now. The «Get important updates for installation» screen appears. Clearly, Microsoft thinks ... Click «Go online to get the latest updates for installation». The installer searches the Web for updates and then downloads them for you. Then ... Type in your 25-character Vista serial number (product key). The product key comes in the Vista box or on the DVD case. [9, р. 377] (Виконання установки на оновлення. Таким чином, ви можете оновити вашу існуючу версію Windows до статусу Vista. (Якщо ви плануєте зробити нове встановлення, дотримуйтесь інструкцій). Запустіть комп'ютер. Вставте DVD диск з програмним забезпеченням Windows Vista в дисковод. Програма настройки. Автоматично відкриється програма установки (Малюнок А-2, нагорі). Якщо програма не була відкрита, відкрийте «Мій комп'ютер», двічі натисніть на іконку DVD-ROM і двічі клікніть по програмі Setup.exe в кореневій папці DVD. Натисніть «Установити». З'явиться екран «важливі оновлення для установки».... Натисніть «Вийти в інтернет, щоб отримати останні оновлення для установки». Інсталювальник виконує пошук оновлень*

в інтернеті і потім завантажує їх для Вас. Потім ... Уведіть 25-значний серійний номер (ключ продукту) Vista. Серійний номер знаходиться в коробці від Vista або в коробці від DVD).

Для всіх вищенаведених прикладів характерний повний синтаксичний паралелізм з однотипними конструкціями, що виражаються через наказові речення (використовується дієслова в наказовому способі *press, enter* тощо), стверджувальні речення однакового фізичного обсягу з використанням подібних у парадигматичному плані синтаксичних моделей, еліптичні речення з паралельними підметами.

Паралельні конструкції в Missing Manual призначені для забезпечення зв'язності на рівні мікро- і макроконтексту. Синтаксичний паралелізм у Missing Manual на рівні макроконтексту (у складі складного синтаксичного цілого) являє собою:

1. Повтор однотипних рематичних компонентів, які передаються через дієслова у формі імперативу:

To flick on JavaScript in Internet Explorer version 5.5 or higher, follow these steps: Select Tools → Internet Options. The Internet Options box opens. Click the Security tab. In the «Security level for this zone» section, click the Custom Level button. Scroll down the list to the Scripting section. 110 Click Yes [9, с. 64] (Щоб включити скрипт Java у версії Internet Explorer 5.5 або вище, виконайте такі кроки: Виберіть Пристрої → Установки Інтернету. Відкриється вікно з властивостями оглядача. Натисніть на вкладку безпеки. У розділі «Рівень безпеки для цієї зони», клікніть на клавішу спеціального режиму. Прокрутіть донизу список розділу скриптів. Натисніть «Так»).

Паралельні конструкції в Missing Manual уважаються безумовним показником реми тільки у спонукальних реченнях. Дієслова у формі імперативу займають перше місце щодо частоти вживання в паралельних конструкціях, позаяк інформація з установки приладу (команди, функції і т.ін.) є ключовою в тексті Missing Manual.

Паралельні конструкції, як правило, легко впізнавані в Missing Manual і візуально представлені у вигляді нумерованого списку. Повтор однотипних рематичних компонентів, які висловлюються через іменник:

The most obvious advantage of Google's Web-based products and services is that they're free, and who does not like free? But there's a whole bunch of other reasons for using Web-based programs: Portability. When a program lives on your computer, you can use the program on that particular computer ... Mobility. Web-based applications also work with mobile devices, so you can get to your information from your Blackberry, iPhone, or any souped-up cellphone Collaboration. Only you can access a document

that lives on your computer's hard drive ... [9, с. 44] (Найбільш очевидна перевага інтернет продуктів і послуг Google полягає в тому, що вони безкоштовні. І хто ж таки не любить безкоштовні продукти та послуги? Також є ряд причин використання веб-програм: Портативність. Коли програма встановлена на вашому комп'ютері, ви можете використовувати цю програму на цьому комп'ютері... Мобільність. Веб-додатки також працюють з мобільними пристроями, тому ви можете отримати інформацію з ваших пристроїв «Блекберрі», айфона або будь-якого іншого прокачаного телефону... Взаємодія. Тільки ви можете використовувати документи, які знаходяться на диску вашого комп'ютера).

Portability (Портативність), Mobility (Мобільність), Collaboration (Взаємодія) – це реми, які відносяться до гіперреми *a whole bunch of other reasons* (величезний список інших причин). Якщо у цього складного синтаксичного цілого вилучити перші два речення і проаналізувати решту у площині актуального членування речення, то *Portability, Mobility, Collaboration*, стануть темами висловлень, а наступні за ним речення будуть виступати у якості рем.

Синтаксичний паралелізм на рівні мікротексту (в межах простого або складного речення) у Missing Manual є повтор предикативних частин, виражених герундієм.

Висновки. За результатами нашого дослідження, можна зробити висновки, що єдність тексту «iPhone: The Missing Manual» забезпечують ключові слова. Було встановлено, що в тексті «iPhone: The Missing Manual» представлені ключові слова різної значущості:

а) ключові слова, які розподілені по всьому тексту; до певного типу ключових слів належать лексеми, що утворюють ядро і навколоядерну зону концепту;

б) «специфічні» ключові слова, які максимально сконцентровані в одному розділі й відображають зміст цього розділу; до них відносяться лексеми, що формують найближчу і далеку периферію концепту.

Лексеми, що репрезентують концепти, полегшують розуміння основного змісту тексту, дозволяють адресатам з різними компетенціями швидко орієнтуватися у структурі тексту і знайти цікаву для них інформацію. Ключові слова виконують у тексті «iPhone: Missing Manual» такі функції: вони структурують зміст і задають основну ідею тексту; полегшують сприйняття і розуміння тексту.

Подальша перспектива дослідження полягає в аналізованні новітніх текстів інженерного дискурсу, способів відтворення зв'язності та шляхів їх перекладу.

Список літератури:

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 2006. 144 с.
2. Кардович И.К. Предметно-содержательная и логико-семантическая связность научно-технического текста : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 1990. 157 с.
3. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Київ, 2006. 464 с.
4. Кулик О. Мовна й мовленнєва особистість: проблема дефініцій. Переяслав-Хмельницький, 2014. 87 с.
5. Лютман Ю.М. Структура художественного текста. Москва, 1970. 384 с.
6. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения. Москва, 1998. 245 с.
7. Москальская О. И. Грамматика текста. Москва, 2004. 183 с.
8. Pogue D. iPhone: The Missing Manual. Canada, O'Reilly Media, 2009. 418 p.
9. Webster M. Merriam-Webster's Collegiate Thesaurus. New York, 2018. 1184 p.

References:

1. Galperin, I.R. (2006). *Tekst kak obekt lingvisticheskogo issledovaniya* [Text as an object of linguistic research]. Moscow : Science. (in Russian)
2. Kardovich, I.K. (1990). *Predmetno-soderzhatelnaya i logiko-semanticheskaya svyaznost nauchno-tehnicheskogo teksta* [Substantive and logical-semantic coherence of a scientific and technical text] (PhD Thesis). Moscow : G.V. Plehanov Russian University of Economics. (in Russian)
3. Kochergan, M.P. (2006). *Zagalne movoznavstvo* [General linguistics]. Kiev : Academy. (in Ukrainian)
4. Kulyk, O. (2014). *Movna j movlennyeva osobistist: problema definicij* [Language and speech personality: the problem of definitions]. Pereyaslav-Khmelnytsky : Lukashevich. (in Ukrainian)
5. Lotman, Y.M. (1970). *Struktura hudozhestvennogo teksta* [Fiction text structure]. Moscow : Art. (in Russian)
6. Matezius, V. (1998). *O tak nazyvayemom aktualnom chlenenii predlozheniya* [About the so-called actual division of a sentence]. Moscow : Progress. (in Russian)
7. Moskalskaya, O.I. (2004). *Grammatika teksta* [Grammar of the text]. Moscow : Academy. (in Russian)
8. Pogue, D. (2009). [iPhone: The Missing Manual]. Canada : Oreilly Media.
9. Webster, M. (2018). Merriam-Webster's Collegiate Thesaurus. New York : Academic Press.